

VÁLEČNÁ LÉTA RICHARDA FISCHERA¹

Ivan Puš

1 Úvod

Válečné události let 1914–1918 citelně zasáhly nejen vojáky na frontových liniích, ale též obyvatelstvo obcí ležících mimo území přímých bojů. Problematické každodennosti civilních osob během války se v posledních letech věnovalo zatím méně autorů² než osudům přímých účastníků bojů.³

Válečné události ovlivnily osudy mnoha mužů, žen i dětí. Někteří pamětníci zaznamenali své vzpomínky na fungování společnosti v době válečného hospodářství a na práci bezpečnostního aparátu. Z těchto memoárů lze dnes těžit.

K významným autorům takové memoárové literatury patří Richard Fischer (1872–1954), advokát, národní aktivista, přední člen Národní jednoty pro Východní Moravu a poslanec moravského zemského sněmu.⁴

¹ Studie vznikla v rámci projektu Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci „Koncept regionálních dějin v díle Richarda Fischera a Václava Nešpora. Komparativní analýza díla a veřejného působení vybraných osobností města Olomouce v kontextu dobové historiografie“ (IGA_FF_2016_028), díky účelové podpoře na specifický vysokoškolský výzkum udělené roku 2016 Univerzitě Palackého v Olomouci Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.

² Viz nejnověji KONRÁD, Ota – KUČERA, Rudolf: *Cesty z apokalypsy. Fyzické násilí v pádu a obnově střední Evropy 1914–1922*. Praha 2018; LENDEROVÁ, Milena – HALÍŘOVÁ, Martina – JIRÁNEK, Tomáš.: *Vše pro dítě. Válečné dětství 1914–1918*. Praha 2015; KUČERA, Rudolf: *Život na příděl. Válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914–1918*. Praha 2013; ŠEDIVÝ, Ivan: *Češi, české země a Velká válka 1914–1918*. 2., dopl. vyd. Praha 2014; MOMMSEN, Hans (ed.): *První světová válka a vztahy mezi Čechy, Slováky a Němci*. Brno 2000; K reflexi dění v regionu viz MAREK, Pavel: *První světová válka očima starosty města*. In: PLÁVEK, František (ed.): *Archivum Trebonense*, 13, 2014, s. 75–95.

³ Pod patronací Vojenského historického ústavu v Praze byla v letech 2014–2018 organizována série konferencí s názvem *Léta do pole okovaná*, na nichž vystoupila řada předních historiků z ČR, SR, Rakouska a dalších zemí; Memoárové literatury legionářů a vojáků rakousko-uherské armády z doby první světové války se nabízí celá řada, viz <http://biblio.hiu.cas.cz/custom/pdf/bibliografie-valecne-deniky-1914-1918.pdf> [cit. 28. 2. 2018].

⁴ R. Fischer byl členem Lidové strany na Moravě. Od roku 1908 vznikla fúzí Lidové strany na Moravě a Moravské pokrokové strany Lidová strana pokroková. K vývoji Lidové strany viz MALÍŘ, Jiří: *Mladočeská strana v Čechách a promladočeské strany na Moravě*. In: MAREK, Pavel a kol.: *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998*. Rosice u Brna 2000, s. 42–62. 9. 2. 1918 se tato pokroková strana stala součástí nově utvořené České státoprávní demokracie, viz SLÁDEK, Zdeněk: *Národně demokratická strana 1918–1939*. In: Tamtéž, s. 198–214, zde s. 198; K Fischerově činnosti před válkou

Cílem tohoto příspěvku je přiblížit jednu z významných etap života R. Fischera, zvláště jeho aktivity během první světové války, jež vyústila do rozpadu Rakouska-Uherska a konstituování nástupnických států včetně Československa. Meziválečné období znamenalo pak druhou etapu veřejného angažmá tohoto politika; tehdy v Olomouci zastával nejprve pozici vládního komisaře (1918–1919), poté působil v obecní samosprávě jako radní a v letech 1923–1939 dosáhl vrcholu své politické dráhy, když byl opakovaně zvolen starostou města.

Během dvaceti meziválečných let publikoval Fischer téměř osm desítek drobných i rozsáhlejších tisků, v nichž dokumentoval svůj veřejný život, ale též události ze života svých spolupracovníků a částečně i politických oponentů.

V této studii je důraz kladen na otázku, jakým způsobem, s odstupem více než deseti let, prezentoval autor čtenářům válku, a jak on sám prožil poslední léta monarchie. Ke studiu byly využity memoáry publikované vlastním nákladem R. Fischera a jeho osobní pozůstalost, deponovaná ve Státním okresním archivu Olomouc.

R. Fischer byl spjat s Olomoucí od svých studií na Slovanském gymnáziu. Po absolvování práv na pražské univerzitě⁵ se roku 1896 vrátil na Hanou a ve městě zahájil svou profesní dráhu. Během pobytu v Praze se kromě studia věnoval intenzivně spolkové činnosti,⁶ zejména ve studentském sdružení českých a slovenských studentů *Slavie* a v akademickém odboru *Národní jednoty*.⁷ Letní semestr akademického roku 1892/1893 strávil v Lošticích, aby

a v roce 1918 viz HÁJEK, Martin: *Olomoučtí Němci 1918–1938*. Olomouc, FF UP 2018. Rkp. disertační práce, s. 27–38.

⁵ Dobou Fischerových středoškolských a vysokoškolských studií se zabývá Andrea Pokludová v části svého článku *Každodennost studentů na přelomu 19. a 20. století* (dále jen *Každodennost studentů*), viz POKLUDOVÁ, Andrea: *Každodennost studentů na přelomu 19. a 20. století*. In: MALÍŘ, Jiří – RÁJA, Martin (edd.): JUDr. Václav Kounic a jeho doba. Brno 2009, s. 337–343. K původu studentů práv, navštěvujících fakulty v Praze a Vídni, k jejich pozdějšímu působení a dalším sociálním atributům i k vývoji vysokých učení viz VYSKOČIL, Aleš: *Moravští juristé mezi Prahou a Vídní na počátku 20. století*. In: Tamtéž, s. 345–353. A. Vyskočil uvádí o generaci studentů R. Fischera: „První úředníci s českým diplomem z Karolina, kteří se objevují v řadách moravské politické správy, patřili ke generaci narozené až v 70. a 80. letech, a ta se imatrikulovala nejdříve počátkem 90. let. Onen přibližně desetiletý ‚nezájem‘ o česká práva v Praze ukazuje na jakousi setrvačnost docházky do Vídně, na zvyk neměnit již nastoupenou školu, snad se na něm podepsal i fakt, že se na Moravě síť českých středních škol teprve konstituovala.“ Tamtéž, s. 351–352; R. Fischer absolvoval jeden semestr ve Vídni, jinak v Praze na české části univerzity.

⁶ POKLUDOVÁ, Andrea: *Každodennost studentů*, s. 337–343, zde s. 342.

⁷ FISCHER, Richard: *Cesta mého života 2*. Olomouc 1934, s. 28–58; 106–126; K významnému postavení Národní jednoty přispěl Fischer po svém návratu do Olomouce, a to také spolu-

ušetřil náklady spojené s pobytem v Praze a mohl se věnovat nestudijní, blíže nespecifikované činnosti.⁸ Letní semestr roku 1893/1894 pak strávil na Vídeňské univerzitě, kde mimo jiné navštěvoval přednášky německého liberála Gustava Grosse o pojištnictví.⁹ V jednotlivých letech pronesl řadu přednášek k tématu národnostního školství a k vybraným kapitolám z českých dějin, a to v moravských obcích, především v Lošticích, ale také v Praze.¹⁰

Po úspěšném ukončení studia absolvoval roční praxi u krajského soudu v Olomouci a poté nastoupil na koncipientské místo u advokáta Antonína Geislera. Tím posílil rostoucí vrstvu české inteligence ve městě.¹¹ Od roku 1903 pak působil jako samostatně činný advokát.¹² Vedle toho se stal členem mnoha měšťanských spolků hospodářského, politického i kulturního zaměření.

2 Cesta mého života

Fischerovy paměti, nazvané *Cesta mého života*, jsou poměrně obsáhlé a obsažné. V šesti svazcích autor zachytil vybrané události ze svého osobního i profesního života, jež byl neodmyslitelně spjat s aktivní advokátní praxí, spolkovou činností a především politickou aktivitou. *Cesta mého života* byla vydávána postupně ve třicátých letech a vlastně Fischerovo veřejné působení završila, neboť se vznikem protektorátu se Fischer stáhl z veřejného života a období okupace strávil v ústraní rodných Loštic. Po roce 1945 jeho veřejné působení už jenom doznívalo.

Fischerovy memoáry vykazují v mnohém znaky promyšleného, pečlivě strukturovaného díla, za nímž stála dlouhá příprava. S jeho texty věnovanými době první světové války lze v dějinách moravských měst srovnávat paměti Ondřeje Příkryla, prostějovského lékaře, taktéž politika *Lidové strany*

prací s dlouholetým tajemníkem sdružení Adolfem Kubisem. NEŠPOR, Václav: *Dějiny města Olomouce*. 2. vydání. Olomouc 1998, s. 283.

⁸ POKLUDOVÁ, Andrea: *Každodennost studentů*, s. 341.

⁹ FISCHER, Richard: *Cesta mého života* 2, s. 21.

¹⁰ FISCHER, R.: *Cesta mého života* 2, s. 196–198.

¹¹ POKLUDOVÁ, Andrea: *Formování inteligence na Moravě a ve Slezsku 1857–1910*. Opava 2008, s. 43–47.

¹² FISCHER, Richard: *Cesta mého života* 3, 1, s. 8–13.

a pozdějšího starosty města,¹³ jenž byl Fischerovým soupутníkem, aktivistou českého národního hnutí a jeho kolegou v moravském zemském sněmu.

V prvním díle paměti se Fischer věnoval rodinným poměrům, z nichž vzešel, přiblížil své dětství a dobu středoškolských studií v Olomouci, milieu, jež ho formovalo. Ve vytváření nacionálně českého postoje sehrál zásadní roli jeho otec Gustav Fischer, rolník z Loštic. Během univerzitních studií, vyličených ve druhém díle *Cesty*, se pak dotvářela základní politická ideologie R. Fischera.

Ve třetím, dvousvazkovém díle *Cesty* se Fischer zaměřil na bezmála čtvrtstoletí dlouhou epochu před vypuknutím světové války: „Léta 1896–1918, která jsem prožil v Olomouci jako koncipient a pak advokát i poslanec, byla pro český vývoj náš v Olomouci nejvýznačnější, ba vrcholná. Nebyl jsem při tom pouhým divákem, pomáhal jsem slovem i činem, a mnoho vzpomínek z těch dob mě (!) utkvělo hluboko v mysli. Zaznamenávám je pro seznání poměrů té doby, i když jen některé kronikářsky, a snad pro dějiny méně významné. Ale přeci i v nich jeví se snaha a ráz doby. Snad někde budou mé řádky i osobně zabarveny, ale možná, že to jen celý spis zpestří. Podávám to, jak umím, veden dobrou vůlí.“¹⁴

Čtvrtý, dvousvazkový, díl nese podtitul *Pokroková Morava 1893–1918*. Jedná se v podstatě o podrobné dějiny této strany, v nichž Fischer detailně rozebral veřejné působení své a svých kolegů.¹⁵

V *Cestě mého života* prezentoval Fischer svůj pohled na každodenní události města zasaženého válkou. V letech 1914–1916 povětšinou nevystupoval v roli aktéra, nýbrž pasivního pozorovatele, jenž musel přihlížet „bezprávi konanému na Čechách.“ Ostře se stavěl proti Němcům, ovšem zatímco v předválečné době kritizoval jednoznačně olomoucké Němce a zvláště členy obecního zastupitelstva a rady, členy Německé pokrokové strany a Německé radikální strany, nejčastěji pak Karla Brandhubera, Moritze a Roberta Primavesiho (liberálové) a Rudolfa Sommera (radikální nacionalista), ve vzpomínkách na dobu válečnou tato cílená kritika ustoupila pohledu širšímu. Dokonce lze říci, že dokázal uznat přínos starosty Brandhubera ve prospěch obce, především koordinování pohybu válečných uprchlíků v době prvních vln migrace z Haliče za poslední čtvrtinu roku 1914. Tehdy se spojil Karl

¹³ Příkrylovy paměti zatím nebyly publikovány a nacházejí se v jeho osobní pozůstalosti depované ve Státním okresním archivu Prostějov. K rozboru jeho díla pak viz MAREK, P.: *První světová válka očima starosty města*. In: PLÁVEK, František (ed.): Archivum Trebonense, 13, 2014, s. 75–95. MALÍŘ, J.: *Ondřej Příkryl*. In: MALÍŘ, J. a kol: Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918. Brno 2012, s. 541–544, zde s. 542.

¹⁴ Týž: *Cesta mého života* 3. Olomouc od r. 1896–1918, 1. Olomouc 1936. Úvodem.

¹⁵ FISCHER, Richard: *Cesta mého života* 4. *Pokroková Morava 1893–1918*. 1–2 Olomouc 1937.

Brandhuber s českým agrárníkem Tomášem Otáhalem a podle Fischera oba intervenovali u místodržitele i na ministerstvech, aby nebyli další uprchlíci do města posíláni. Jejich počty totiž v průběhu války dosáhly v Olomouci až osmnácti tisíc. K otázce válečného zásobování města se stavěl Fischer také poměrně umírněně, hodnotil kladně podíl obecní rady na fungování aprovizace města, ačkoliv tehdejší způsob přerozdělování potravin, údajně podle národnostního principu, považoval za nespravedlivý.¹⁶ Tvrdě však Fischer kritizoval státní orgány, především armádu a justici.

V drobné publikaci, příznačně nazvané *Hrst válečných dokumentů*, jež byla vydána na konci dvacátých let, se Fischer věnoval vojenským záležitostem, politickému životu a kazuistikám vojenského soudu, a to s jasným cílem dokumentovat skutečné i domnělé represe vůči českému obyvatelstvu.¹⁷

Celkovou koncepci svých memoárů i dalších publikací usiloval Fischer o zachování image Čechů jako nekonfliktního společenství – budoucího národa. V jeho pojetí se Češi pouze bránili útoku Němců, pokud se dostali do fyzického střetu, obvykle za přihlížení obecní policie či armády, přičemž policie jako nepostáttněná ozbrojená složka, placená z obecních prostředků, stranila Němcům.

V červnu a červenci 1914 se konala veřejná shromáždění na podporu války proti Srbsku – tři německé akce a jedna česká. Při těchto událostech došlo ke svárům a fyzickým střetům mezi zúčastněnými, což nakonec vedlo spolu s dalšími okolnostmi k zákazu veřejných shromáždění. Češi se účastnili provokací a potyček, jak Fischer přiznal, ovšem zároveň všechny účastníky omlouval tvrzením, že se jednalo o školní mládež. „Demonstrace ty opakovaly se i ve středu, jenomže s tím rozdílem, že mládež při nich rozdělila se ve dva tábory dle národnosti, a jedna druhou snažila se překřičet zpěvem, písni ve svém jazyce. Ba počalo mezi oběma tábory docházeti ke srážkám.

¹⁶ Olomouc spolu s Prostějovem a Přerovem tehdy usilovaly o vytvoření společného zásobovacího okruhu s venkovem, vyjednávání však nebyla úspěšná. Důležitou roli hrála jistě omezená kapacita venkovských obcí a určitá soběstačnost Prostějova díky osobnímu angažmá starosty Ondřeje Přikryla. Podle Fischera selhala jednání zejména z důvodu diktátu cen ze strany měst. Důležitou roli hrála jistě také omezená kapacita venkovských obcí.

FISCHER, Richard: *Cesta mého života* 3. Olomouc od r. 1896–1918, 2. Olomouc 1937, s. 329. K problematice zásobování města viz VANĚČEK, Jiří: *Zásobování města Olomouce potravinami a Velká válka 1914–1918*. Olomouc, FF UP 2004. Rkp. magisterské diplomové práce; SKOUPÝ, Arnošt: *V letech velké války*. In: SCHULZ, J. (ed.): *Dějiny Olomouce*, 2, s. 75–77.

¹⁷ FISCHER, R.: *Hrst válečných dokumentů*. Olomouc 1929. Konkrétní případy, jež řešily vojenské soudy, uvedl Fischer rovněž v *Cestě mého života*, viz FISCHER, R.: *Cesta mého života* 3. Olomouc od r. 1896–1918, 2. Olomouc 1937, s. 331–343.

Podotknouti dlužno, že demonstrací těch ani v úterý ani ve středu rozvážnější živly vůbec se neúčastnily, a že zúčastnily se jich z větší části jenom děti.“¹⁸

3 Po vypuknutí války

V prvních měsících války zaujal Fischer pragmatický, vyčkávací postoj. Nejprve zvažoval možnost exilu a zřejmě též spolupráci s T. G. Masarykem v zahraničí. Masaryka znal od svých studií na pražské univerzitě v první polovině 90. let, kdy navštěvoval jeho přednášky z praktické filozofie. Po vstupu do veřejného života prostřednictvím spolkové a politické činnosti byl pak i nadále s budoucím prezidentem v písemném i osobním kontaktu,¹⁹ mimo jiné při Masarykových návštěvách Olomouce a jeho volební kampani na Valašsku.²⁰ Jako politicky exponovaná osoba byl však Fischer po vypuknutí války pod větším dohledem státních úřadů, a proto byl také nucen v lednu 1915 odevzdat na okresním hejtmanství²¹ svůj cestovní pas, čímž se jeho možnost vycestovat a v zahraničí se podílet na propagaci českých zemí a československé ideje stala v podstatě nemožnou.

„Zároveň jsem byl důvěrně upozorněn, že to znamená velkou kaňku na mé politické pověsti. Vědělo se už, že při vítězství rakouských zbraní nevyvěsil jsem nikdy na domě praporu (ač mne olomoucký policejní strážník přišel k tomu přímo vyzvat), neupsal jsem ničeho na válečnou půjčku (až v době svého vojákování, abych dostal dovolenou, upsal jsem za 2000 K válečné půjčky a hned jsem ji prodal), nepřispěl jsem nikdy na různé válečné účely a sbírky apod.“²²

Během války údajně přechovával některé ilegální dokumenty a zahraniční publikace, zejména text údajných manifestů cara Mikuláše II. zvěstujících

¹⁸ Týž: *Cesta mého života* 3. Olomouc od r. 1896–1918, 2. Olomouc 1937, s. 302.

¹⁹ Viz Masarykův dopis Fischerovi ze 17. 3. 1901, v němž Masaryk komentoval některou z Fischerových prací, patrně politicky zaměřenou. SOkA Olomouc, M8-4, Pozůstalost JUDr. Richarda Fischera, sign. 2b, i. č. 2, kart. 1, T. G. Masaryk R. Fischerovi. 1901.

²⁰ FISCHER, Richard: Dr. T. G. Masaryk a Olomouc. Olomouc 1930. Týž: *Cesta mého života* 2. Olomouc 1934, s. 12; Týž: *Cesta mého života* 3, 2. Olomouc 1937, s. 347.

²¹ Okresním hejtmanem v Olomouci byl v letech 1897–1919 Moritz Gasttheimb. VYSKOČIL, Aleš: *Slovník představitelů politické správy na Moravě v letech 1850–1918*. Praha 2011, s. 93–94, s. 346; Okresní hejtmanství sídlilo na náměstí Františka Josefa (Franz Josef-Platz, dnešní náměstí Republiky). Nyní se zde nachází Knihovna města Olomouce.

²² FISCHER, R.: *Cesta mého života* 3, 2. Olomouc 1937, s. 347–348.

příchod ruského vojska na Moravu. Kromě toho také výtisky Zürcher Zeitung.²³

Vedle advokátní praxe se v následujících dvou letech intenzivně věnoval výzkumu a publikování svých odborných prací zaměřených v první řadě na problematiku loštického školství, dějiny Loštic a dějiny dalších obcí na Moravě.²⁴ Lze tedy říci, že Fischer se v tomto období rozhodl stáhnout z veřejného života a sledoval zpovzdálí vývoj politické situace.

Válečný optimismus velení c. k. armády v prvních měsících války byl rychle vystřídán válečnými nezdary především na východní frontě, urputnými boji v Haliči a v důsledku blízkosti bojů bylo zavedeno stanné právo pro Halič, Slezsko a východní Moravu, trvajícím od listopadu 1914 do října 1915.²⁵ Z potenciálního nebezpečí vojenského vpádu vyrůstalo nebezpečí radikalizace společnosti, na což pak reagovaly státní orgány. V průběhu bojů byl také postupně rozšiřován okruh odvedenců, ve snaze pokrýt bojové ztráty. Ročník 1872, tedy ročník R. Fischera, patřil ke skupině domobranců II. pásma, na něž se ve druhém roce války vztahovaly odvody. Fischer se rozhodl pro přesídlení z Olomouce do Loštic, aby získal výhodnější pozici při jednání s odvodní komisí.

²³ Viz Týž: *Hrst válečných dokumentů*. Olomouc 1929, s. 38–40; Týž: *Cesta mého života* 3, 2. Olomouc 1937, s. 348. Podle R. Fischera bylo v jednom z vydání Zürcher Zeitung „z jara 1915“ uvedeno, že byl odsouzen k trestu smrti a popraven. Článek se nepodařilo nalézt. Vzhledem k tomu, že se tyto dokumenty nenachází ve Fischerově pozůstalosti, lze předpokládat, že se nedochovaly z důvodu skartace jejich držitelem, případně z jiného důvodu.

²⁴ Viz dopis MUDr. Jana Smyčky R. Fischerovi. J. Smyčka byl lékařem, muzejním pracovníkem a později starostou Litovle v letech 1918–1924. Smyčka informoval Fischera mimo jiné o tom, že pro něj vyhledal údaje k historii hrnčířství a keramické tvorby v Litovli. SOKA Olomouc, M8-4, Pozůstalost JUDr. Richarda Fischera, sign. 2b, i. č. 25, kart. 1, Různá osobní korespondence v letech 1908–1951. V letech 1915–1916 vydal R. Fischer vlastním nákladem tyto práce: FISCHER, Richard: *Rolnický akciový cukrovar v Mohelnici*. Olomouc 1915; Týž: *50 let činnosti silničního výboru mohelnického okresu (1865–1915)*. Zábřeh 1915; Týž: *Vyšší hospodářský ústav v Doubravici u Loštic*. Příspěvek k dějinám zemědělského školství na Moravě. Olomouc 1916. Týž: *Počátky průmyslu na severní Moravě*. Olomouc 1916; FISCHER, Richard – KUBÍČEK, Václav: *Loštice ve svém národním, kulturním, politickém a hospodářském vývoji od r. 1848*. Díl 2., Školství. Olomouc 1916.

²⁵ V březnu 1915 byla do tohoto opatření zahrnuta také severní Morava, viz SKOUPÝ, Arnošt: *V letech Velké války*. In: SCHULZ, Jindřich (ed.): *Dějiny Olomouce* 2. Olomouc 2009, s. 74–79, zde s. 75. Se stanným právem byla spojena perzekuce obyvatelstva, jež mohla znamenat rozsudek smrti v případech souzení velezrádných projevů. V prvních letech války byly tvrdé rozsudky nad civilním obyvatelstvem spojeny s velitelem krakovského armádního sboru generálem Ludwigem Matuschkou (1859–1942), viz ŠERKA, Josef: *Stanné právo, perzekuce; Posádka a velitelství*. In: kol. autorů: *Ostrava ve víru velké války* [nečíslováno], dostupné online, https://amo.ostrava.cz/cs/vystavy/vystavy/vystava_prvnisvetova_valka.pdf [cit. 14. 4. 2019].

„V květnu roku 1915 odhlásil jsem se v Olomouci k pobytu do Loštic, kamž jsem tehdy ještě domovsky příslušel, v Lošticích se ohlásil a do Olomouce pak jen dojížděl. V kanceláři beztoho nebylo práce mnoho. To znamenalo, že jsem byl zapsán do odvodních listin v Lošticích a odvodem byl jsem povinen do Zábřeha. Toto opatření ukázalo se později správným i pro mne výhodným.“²⁶

V Zábřehu na Moravě pak v srpnu 1915 absolvoval onu prohlídku před komisí, která jej shledala, snad kvůli potížím se srdeční aortou, neschopným služby.²⁷ V říjnu téhož roku se musel podrobit revizní prohlídce v Olomouci, jejíž výsledek byl shodný s rozhodnutím zábřežská komise, a teprve v červenci 1916 absolvoval další vyšetření, při kterém již byl shledán způsobilým.²⁸ Díky svému jednání, kontaktům, intervencím *Pozemkového ústavu*, a v neposlední řadě díky vyššímu věku (tehdy již 44 let) byl Fischer odveden v červenci 1916 a do služby nastoupil až na konci ledna 1917. Nebyl však nasazen do těžkých bojů na východní či jižní frontě, jak to zažila řada jeho vrstevníků. Nemusel bojovat o život v bezútěšných poměrech zákopů nebo v horských průsmycích.

Výhodné postavení v armádě získal díky svému švagrovi Alexandru Ustyanowiczovi²⁹, důstojníkovi hulánů a pedagogovi na vojenské vyšší reálce ve Vídni. Toto mimořádné postavení mu poskytovalo možnost zvolit si místo svého působení. Zvažoval nejdříve službu u maďarského pluku č. 71 v Prešpurku, pak u vozatajského oddílu v Krakově nebo u jeho pobočné jednotky dislokované v Hejčíně, a nakonec se mu podařilo nastoupit ke 2. vozatajskému pluku ve Vídni, umístěnému v Hietzingu (13. okrsek).

„S podivnými pocity odjížděl jsem 26. ledna 1917 do Vídne, nemaje potuchy, co všechno tam na mne čeká. Jedním jsem si byl jist; neznají mne tam, nebudou mi vytykáti mou národně politickou činnost, a pak že je tam švakr (!) Ustyanowicz, jenž mi ve vojenských věcech poradí.“³⁰

²⁶ FISCHER, R.: *Cesta mého života* 3, 2. Olomouc 1937, s. 348–349.

²⁷ V tehdejší tříbodové škále byl klasifikován známkou C. Později se Fischer dozvěděl, že určitou roli sehrála ta skutečnost, že lékař MUDr. Rozehnal, jenž v komisi posuzoval Fischerův stav, měl švagra J. Blažka, v té době obžalovaného z trestného činu pobuřování, a jehož Fischer obhajoval. „Později koncipista Laštůvka upozornil na mne lékaře, ten při vyslovení mého jména vzpomněl si, že jsem švakrovým (!) obhájcem, a tak řekl, že v zájmu švakrově nemohu být odveden, aby nepozbyl obhájce. Nebyla to šťastná náhoda?“ FISCHER, R.: *Cesta mého života* 3, 2. Olomouc 1937, s. 349.

²⁸ Klasifikován byl známkou B – tj. schopný služby s omezením.

²⁹ *Schematismus der k. k. Landwehr und der k. k. Gendarmerie der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder*. Wien 1914, s. 337, 340.

³⁰ FISCHER, R.: *Cesta mého života* 3, 2. Olomouc 1937, s. 353–354.

A. Ustyanowicz jej během prvních dnů ve Vídni skutečně zasvětil do základních vojenských pokynů a obstaral mu jezdeckého koně pojmenovaného Hispan. Skutečnost, že Fischer neměl do té doby praktické zkušenosti z vojenského prostředí, se záhy projevily. Pozici, již zastával v kolektivu dobrovolníků – „jednoráčků“ – však hodnotil se značným sebevědomím.

„Dne 2. února jsem šel do služby t. j. do školy. [...] Představil jsem se a sedl do škamny. Poslouchal jsem jako vyjevený. Přednášelo se o výstroji koně v jízdě i v tahu. Nerozuměl jsem ani slova. [...] Ostatní záhy poznali, že jsem Čech (podle výslovnosti) a zvěděli jaksí, že jsem i poslancem. Chovali se ke mně velmi pěkně a ochotně mi vypomáhali, kde jsem si nevěděl rady, a když jsme mluvili česky, klidně poslouchali. Rovněž všichni důstojníci chovali se – řekl bych – přímo s jakýmsi respektem.

Po obědě bylo cvičení v jízdě, což nás všechny mrzelo, že najedše se, musili jsme jezdit.“ [...] „Neseděl jsem do té doby na osedlaném koni, a teď mi nikdo neřekl, co a jak, a zároveň s ostatními musil jsem do řady. Teprve v jízdě volal na mne strážmistr, jak mám sedět, jak stihle držet, a už zavzněl povel: ‚Kurzer Galopp‘. ‚Hispan‘ nečekal na můj podnět a dal se za ostatními do cvalu. Já byl jak v Jiříkově vidění: házel jsem sebou na koni, čekaje, kdy spadnu, a kůň poznal, koho má na sobě, tak dělal, co chtěl, a co se velelo.“³¹

Po tříměsíčním výcviku byli někteří z odvedenců odesláni na frontu. Do této skupiny však Fischer nebyl zařazen. Po složení zkoušek v dubnu 1917 byl povýšen na desátníka a stal se instruktorem nově odvedených dobrovolníků.

Po necelých šesti měsících u vozatajstva se mu podařilo získat místo u vídeňského divizního soudu: „A zase přišla náhoda. Chodil jsem často večer do českého hostince ‚Hotel pošta,‘ kde se scházela česká společnost a dosti známých. Švagr Ustyanowics občas šel se mnou. Jednou byl v hostinci přítomen známý soudce Karel Novák z Hodonína (syn bývalého poslance Nováka),³² sloužící jako nadporučík auditor. Pozval mne ke stolu a informoval se, proč sloužím u řadového vojska a ne u vojenského soudu. Vysvětlil jsem mu vše, načež mne vyzval, abych se přihlásil k diviznímu soudu vídeňskému, jehož velitelem je pplk. Jaroslav Kunz (Čech), a že mně to zprostředkuje.“³³

Pro převelení však bylo nutné získat zdravotní hodnocení C – nezpůsobivý vojenské služby, což si Fischer dokázal zajistit u plukovního lékaře, „hod-

³¹ Tamtéž, s. 354–356.

³² Karel Novák st. byl poslancem moravského zemského sněmu ve dvou sněmovních obdobích, v letech 1902–1906 a 1906–1913 a zastával názory Lidové strany na Moravě. Viz MALÍŘ, Jiří: *Karel Novák*. In: MALÍŘ, Jiří a kol: *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918*. Brno 2012, s. 454–457.

³³ Tamtéž, s. 357.

ného žida“. Prostřednictvím A. Ustyanowicze získal toto hodnocení v divizní nemocnici č. II na Rennwegu.³⁴ „Zároveň švagr jednal na místním velitelství, aby souhlasilo, až pplk. Kunz bude žádati o jednoho dobrovolníka pro vojenský soud, aby mu přidělilo mne. Tak jsem to měl dobře zařízeno.“³⁵

Službu u soudu vykonával Fischer ve funkci zapisovatele, tlumočníka z češtiny do němčiny a vyšetřujícího soudce, což nebylo časově náročné, a dokonce mu pracovní náplň umožňovala každý druhý týden opustit Vídeň na tři dny, jež pak trávil v Olomouci. Díky intervencím olomouckého Pozemkového ústavu i Živnostenské banky ve Vídni byl zproštěn služby v listopadu 1917³⁶, což definitivně ukončilo jeho službu v armádě.

Politická činnost a občanská společnost byly okolnostmi války ochromeny.³⁷ Zasedání říšské rady se uskutečnilo až 30. května 1917, shromažďovací a spolčovací právo bylo suspendováno.

Na Moravě však alespoň fungoval moravský zemský sněm³⁸, na rozdíl od situace v Čechách, kde byl roku 1913 český zemský sněm v důsledku obstrukcí německých poslanců rozpuštěn tzv. *Anenskými patenty* a nové volby již nebyly do vypuknutí války vypsaný.³⁹

„Naše strana lidovo-pokroková byla válkou ve svém vývoji a ve své práci úplně zaražena, jelikož politická činnost, svolávání schůzí, ba ani výborových nebylo možno, a schůze také následkem pramizerného spojení železničního se nedaly konat. Mnoho členů a funkcionářů bylo na vojně anebo aspoň očekávalo povolání na vojnu, na příklad já, a tu nebylo chuti do politické práce.“⁴⁰

Od prvních měsíců roku 1918 se ovšem R. Fischer plně angažoval na jednáních, jež vedla postupně k politické autonomii českých zemí a vzniku československého státu. Již roku 1916 se stal členem Národního výboru v Praze a čelním představitelem Místního národního výboru v Olomouci. 6. 1. 1918

³⁴ Frekventovaná ulice ve 3. okrsku Vídne s původem ze 14. století.

³⁵ FISCHER, R.: *Cesta mého života* 3, 2. Olomouc 1937, s. 357.

³⁶ Před tímto zproštěním služby mu byla v květnu udělena dovolená v délce sedmi týdnů, a to díky intervencím Pozemkového ústavu.

³⁷ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK Jan – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*. Praha 2005, s. 265.

³⁸ K jeho činnosti viz MALÍŘ, Jiří a kol: *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918*. Brno 2012. Předmluva, zde s. 44–46.

³⁹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK Jan – DOBEŠ, J.: *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*. Praha 2005, s. 264; ŠEDIVÝ, Ivan: *Češi, české země a Velká válka 1914–1918*. 2., dopl. vyd. Praha 2014, s. 48.

⁴⁰ FISCHER, R.: *Cesta mého života*, 4, 2. Praha 1937, s. 424.

se účastnil Tříkrálové deklarace, 13. 4. 1918 Národní přísahy českých spisovatelů a 28. 4. 1918 „manifestace Hané pro českou samostatnost“.⁴¹

21. 10. 1918 bylo v Olomouci zorganizováno politické jednání tehdejších představitelů čtyř českých politických stran, totiž Národní strany katolické (P. František Světlík), agrární strany⁴² (Tomáš Otáhal), sociálně demokratické strany (Felix Časný) a České státoprávní demokracie (Richard Fischer). Na základě tohoto jednání se konstituoval Okresní národní výbor, jenž v následujících dnech zajišťoval komunikaci s vedením města, okresním hejtmánem a dalšími státními úředníky s cílem klidného převzetí správy města.⁴³

4 Závěr

Událostmi první světové války byly zasaženy široké vrstvy obyvatelstva, a to jak v místě bojů, tak v zázemí. Válka akcelerovala rozštěpení české a německé části společnosti, zvláště na Moravě, kde bylo obyvatelstvo tradičně jazykově a kulturně smíšené. Čeští národní aktivisté a přední politici moravských obcí, k nimž R. Fischer patřil, směřovali své aktivity k národnostnímu rozdělení společnosti již před válkou.

Léta první světové války prožil Fischer díky svému společenskému postavení a exkluzivním kontaktům na Moravě a jen krátce plnil vojenské povinnosti rakousko-uherského občana.

V prvních letech se věnoval studiu pramenů a literatury z dějin obcí střední Moravy, službu v c. k. armádě nastoupil až na počátku roku 1917. Po jedenácti měsících byl zproštěn služby, načež se vrátil do Olomouce, kde se plně zapojil do politického hnutí směřujícího ke vzniku samostatného československého státu.

Otázkou zůstává, nakolik se Fischer během války angažoval v sociálních otázkách, nakolik usiloval o materiální podporu válkou sužovaných Olomoučanů.

Svou rodinu v memoárech zcela upozadil. Zmiňuje pouze osudy svého druhého švagra – bratr jeho manželky, Vladimír Böse (ročník 1898), prožil válku zcela odlišně. Prošel třemi frontovými úseky – bojoval v Haliči, v Itálii

⁴¹ MALÍŘ, J.: *Richard Fischer*. In: MALÍŘ, J. a kol.: Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918. Brno 2012, s. 182–186, zde s. 183–184; Text Tříkrálové deklarace se také nachází v pozůstalosti, viz SOKA Olomouc, M8-4, Pozůstalost JUDr. Richarda Fischera, sign. 3c, i. č. 132, kart. 21.; FISCHER, R.: *Cesta mého života* 3, 2. Olomouc 1937, s. 330.

⁴² Tehdy pod názvem Československá strana agrární.

⁴³ K tomu viz též HÁJEK, Martin: *Olomoučtí Němci 1918–1938*, s. 31.

a nakonec i ve Francii, kde krátce před koncem války zemřel na otravu bojovým plynem.

Pragmatický a promyšlený postoj k úřadům každopádně umožnil R. Fischerovi v době jeho vojenského působení ve Vídni klidné prožívání válečných let a nerušený kontakt s rodinou i s politickými kruhy.

RESUMÉ

VÁLEČNÁ LÉTA RICHARDA FISCHERA

V předkládaném článku je pojednáno o olomouckém advokátovi, národním aktivistovi a poslanci moravského zemského sněmu Richardu Fischerovi a o jeho aktivitách během první světové války. Autor článku využil především Fischerovy paměti, jež byly publikovány ve třicátých letech 20. století. Ty představují centrální dílo z téměř osmi desítek publikací vydaných po roce 1918. Reflektují Fischerův soukromý a především veřejný život.

Fischer prožil první léta války v ústraní rodných Loštic a předposlední rok války konal vojenskou službu ve Vídni. Díky intervencím *Pozemkového ústavu* měl možnost pravidelně Olomouc navštěvovat. Na konci roku 1917 se do Olomouce definitivně vrátil a jako člen Národního výboru se účastnil klíčových akcí, jež směřovaly k autonomii českých zemí a vzniku československého státu.

Klíčová slova: Richard Fischer, memoárová literatura, Olomouc, první světová válka, T. G. Masaryk

SUMMARY

WORLD WAR I REFLECTED IN RICHARD FISCHER'S MEMOIRS

The article presents the Olomouc lawyer, member of the Moravian Diet and national activist Richard Fischer and his activities during the First World War. The author of the article used mainly Fischer's memoirs, which were published in the 1930s. They represent the central work of almost eighty

publications published since 1918. They reflect Fischer's private and above especially his public life.

R. Fischer spent the first years of the war in seclusion in his native Loštice, and in the penultimate year of the war, he served in the military in Vienna. Thanks to his social status, he was able to visit Olomouc on a regular basis. At the end of 1917, Fischer finally returned to Olomouc and, as a member of the National Committee, he participated in the key events that led to the autonomy of the Czech lands and the creation of the Czechoslovak state.

Keywords: Richard Fisher, memoir literature, Olomouc, First World War, T. G. Masaryk

Translated by Mgr. Tereza Kalousková

Mgr. Ivan Puš, Ph.D.
Katedra historie
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
Na Hradě 5
779 00 Olomouc
Česká republika
e-mail: ivan.pus@upol.cz